

І.І. Крейзер

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ОБРАЗОТВОРЧА ЧИ ВИРАЗНА: АРХІТЕКТУРА ХХІ СТОЛІТТЯ У ТВОРАХ ВИДАТНИХ МАЙСТРІВ

В статті актуалізовано питання використання майстрами архітектури ХХІ століття прийомів «зображувальності» та «виразності», що стали наріжним каменем в розумінні поняття «сучасності» наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Архітектура ХХ століття провідних країн Європи, США, потім СРСР намагаючись йти крок в крок із науковими відкриттями та технічними можливостями створила цілий ряд раціоналістичних напрямків авангарду, які пізніше об'єднались в модернізм (інтернаціональний стиль), поступово відмовляючись від декору, зображувальності і надмірних прикрашень будівель. Даний підхід призвів до питань як практичного так і теоретичного характеру. Архітектура як вид мистецтва почала «говорити» з користувачем іншою мовою, замість історично перевірених декоративних, зображувальних прийомів, її мова стала виразником абстрагованих форм і динамічних рішень. Дивлячись на твори видатних майстрів сучасності виникає питання якими засобами і прийомами вони користуються в процесі творення архітектурних об'єктів і чи є в їхній творчості місце декору.

Ключові слова: архітектура модернізму, архітектурний декор, мова архітектури, функція, архітектурна форма, раціоналізм.

Постановка проблеми

Архітектурний декор – явище, яке, на перший погляд, залишилося в минулому і досить рідко використовується в сучасній архітектурній діяльності. Часто архітектурний декор пов'язують із зовнішнім оформленням споруд. З одного боку декор надає індивідуальності і особливого шарму будівлі як ми це можемо бачити в історичних будівлях, що дійшли до наших часів, наприклад в минулі століття декор виконував наступні функції в архітектурному рішенні будівлі:

- «виражав» символіку та підкреслював призначення споруди (тріумфальні ворота, культові споруди тощо);
- наголошував на функціональному призначенні будівлі, відображав типологічні особливості;
- відображав тектонічні можливості конструктивних систем будівлі, але іноді приховував і навіть обманював візуально, маскував під неіснуючі конструкції;
- наголошував на виразних можливостях матеріалу;
- здійснював взаємозв'язок із навколишнім середовищем, ландшафтом (грецькі храми тощо).

Використання декору в сучасній архітектурі вимагає від архітектора пояснення, чіткого й виразного для всіх, і, насамперед, для замовника.

У той же час, дати трактування, що ж на сьогоднішній день означає слово «декор» нелегко. Насамперед, це пов'язане з негативним відношенням

до даного питання раціоналістичних течій ХХ століття. Однак, паралельно, декор існував, не декларуючи себе в альтернативних раціоналізму й модернізму неокласичних стилях, Ар Деко, Постмодернізмі.

Архітектори кінця ХІХ-го – початку ХХ-го століть закликали шукати засоби формування нової архітектури без залучення декору і орнаментів. Архітектура раціоналізму, а потім модернізму відмовилась від зображувальності в прагненні виражати зміст сучасності [1].

Чи втратив декор в архітектурі ХХІ-го сторіччя свою функцію інформативно-зображувального засобу, чи можливо він став виразною складовою архітектурної форми – питання, яке буде розглядатись в статті на прикладах відомих архітекторів світового рівня, також будуть залучені роботи українських архітекторів. Також в статті розглядаються сучасні прийоми роботи архітекторів з формою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженням архітектурного декору, його історичними та сучасними інтерпретаціями займалися Макаров К.А., Тиц О.О., Воробйова О.В., Дзюбенко П.О., Шило О.В., Пяніда Ю.Б., Селіщева І.І. та ін.

Найбільш фундаментальним дослідженням поняття «декор» займався К.А. Макаров [2]. У ній автор розглядає ряд положень щодо розуміння даного явища в архітектурі та мистецтві, виникнення та ролі декору в мистецтві та

архітектури з найдавніших часів аж до середини XX століття.

Ще у другій половині XXI століття в архітектурному середовищі стрімко нарастають раціоналістичні ідеї, які декларують повну відмову від декору та орнаменту в архітектурі. У багатьох дослідників архітектури XX століття тема декору не порушувалася взагалі або відбивалася з негативним відтінком [3, 4, 5, 6]. У спеціалізованих виданнях термін архітектурний декор часто вживається у зв'язку з історичними стилями [7]. Ставлення до поняття архітектурний декор все ще упереджене, тому дуже рідкісні професійні судження про його роль у сучасному архітектурному формоутворенні.

Мета – простежити в роботах сучасних майстрів архітектури прийоми використання «зображувальності» і «виразності» в намаганні надати більшої відповідності завданням архітектури XXI століття, базуючись на відомих прикладах архітектурних споруд.

Виклад основного матеріалу

Пітер Цумтор: у його творчості немає нічого, щоб нагадувало прийоми декорування архітектурної форми, майстер досліджує виразні можливості матеріалів – бетону, дерева, цегли, які дають можливість створювати нюансні зв'язки з навколишнім середовищем, мімікрувати об'єкт у природне оточення. Додатково майстер за допомогою виразних можливостей матеріалу додає простої геометрії його будівлям, цікавого семантичного значення та підкреслює функцію об'єкта. Застосовуючи світло як один із засобів заміни матеріалів як декоративних елементів, майстер формує відчуття простору. В інтер'єрах своїх споруд він застосовує сценарний підхід проживання архітектурної форми. Використовує конструктивні можливості матеріалів (каменю, бетону, дерева) в формуванні біонічних форм дахів – листа дерева, човна тощо.

Архітектори Herzog & De Meuron — Жак Херцог та П'єр де Мерон: у роботах майстрів переважають геометрія та лаконізм, природність, асоціативність – зв'язок із навколишнім ландшафтом, габіонна конструкція, метафізика затишку природного середовища. У бібліотеці Технічної школи в Еберсвальді майстри застосували шрифтовий принт усіх тем наукових напрямів на фасадах будівлі, таким чином вони хотіли донести інформацію про книги, що зберігаються в будівлі бібліотеки. У бібліотеці медіацентру Коттбус форма плану будівлі є біонічною і виглядає дуже декоративно, а звивисті сходи прикрашають інтер'єр бібліотеки. Поверхня фасадів поцяткована літерами і символами, вона є ширмою, що відокремлює інтер'єр від зовнішнього світу. Вдень вона закриває

від сонячного світла відвідувачів, що сидять усередині, а вночі просвічується внутрішнім світлом назовні і оголює внутрішню структуру будівлі. Наступний об'єкт – арт-центр у Гонконгу. Бюро перетворило територію колишньої поліцейської дільниці у Гонконгу на сучасний культурний комплекс. На території збереглися будівлі, збудовані в період між 1864 та 1925 роками. Трьом із них надали статус пам'яток культурної спадщини Гонконгу. Архітектори не лише реставрували будівлі колишнього тюремного комплексу, а й звели дві нові – великий виставковий зал JC contemporary та аудиторію для лекцій та кінопоказів JC cube. Вони стали сполучною ланкою між спадщиною минулого та тенденціями майбутнього. У своїй роботі майстри застосували прийоми імітації старої цегли, ефект виконання панелей фасадів нових корпусів – декоративні, мініатюрні «гребінці» зроблені з переробленого литого алюмінію. Від цього в процесі створення нової форми відбулася зміна функції стіни, вона перетворилася на зображення, інформаційний декор, який став контрастом до старих будівель. У цілому нині контраст нових і старих будівель також створив ефект декоративності просторового рішення, у результаті поверхні нових фасадних систем створили гру світла та відбитків [8].

Стівен Холл: Ex of In House, Space T2, Центр Кнута Гамсуна в Норвегії, Daeyang gallery and House, Інтер'єр філософського факультету Нью-Йоркського Університету (NYU) – роботи майстра, в яких він винахідливо застосовує гру світла, створюючи в інтер'єрах ефект декоративної поверхні, при цьому не виключає якості прозорих та напівпрозорих матеріалів, працює тільки з місцевими матеріалами, часто в його роботах зчитуються метафори, улюблений прийом роботи з поверхнею – перфорація. Досягає ефекту великого простору за мінімальною площею об'єкта. Для майстра світло – головне у архітектурі.

Кенго Кума: Музей народного мистецтва Китайської академії мистецтв, Музей сучасного мистецтва в Одунпазарі, Green Cast (Японія), Японський будинок Сан-Паулу (Бразилія) та ін. на фасадах – риси модернізму та традиції – це місцеві матеріали, баланс об'єкту та навколишнього ландшафту. Майстер створює сучасними засобами «другу шкіру» будівлі – навісний фасад, роль якого часто полягає у вираженні семантики чи функції будівлі. Для його робіт характерні прийоми мімікрії, уподібнення, контекстуальності. У його об'єктах є гра світлотіні, гра геометричними обсягами, його рішенням притаманний колір.

Мексиканські архітектори Луїс Барраган: Barragán House, Casa Barragan, Mexico Torres de Satellite, Monument in Naucalpan, Mexico Casa Gilardi,

Mexico City Casa Cristo, Miguel Hidalgo District Cuadra san Cristobal, Mexico та ін. і Рікардо Леропета: Coonjunto Ruta amor por Mexico, Residencias Highland Hall de la Escuela de Graduados de Negocios de la Universidad de Stanford. Площина та колір – формотворчі елементи архітектури цих майстрів. Особливості архітектурного почерку майстрів – поєднання принципів сучасної модерністської архітектури та традицій мексиканської архітектури. Творчість цих архітекторів характеризується чистими геометричними рішеннями, відкритими просторами та насиченим кольором.

Герт Вінгорд, проекти: Офісна будівля Kuggen, Комплекс Emporia, Аудиторія Aula Medica. Для творчого почерку цього майстра характерні яскравий незабутній образ, яскравий колір, уміння працювати з контекстом, застосування ІТ-технологій. При чіткій геометрії форм він створює складну геометрію поверхні, його архітектура незвичайна завдяки застосуванню сучасних технологічних рішень та конструкцій. Формі властива динаміка і здається, що вона весь час у русі, іноді майстер застосовує ефект віддзеркалення доквілля.

Річард Роджерс має ряд відомих проектів: штаб-квартира страхової компанії Lloyd у Лондоні (1979–1984), Європейський суд з прав людини у Страсбурзі (1984), виставковий зал Millenium Dome у Лондоні (1999), проект відновлення WWTC у Нью-Йорку. Найбільш відомий як співавтор Центру сучасного мистецтва імені Жоржа Помпіду в Парижі (1971–1977). В основі архітектурного рішення цього об'єкта лежить «чиста» геометрія, конструкції винесені назовні будівлі, кольором виділені комунікації, а також колір виступає маркером кожного функціонального блоку цих комунікацій, крім того, колір є композиційним засобом архітектури об'єкта. Будівля контрастує із навколишньою забудовою.

Група SCA – Steven Chilton Architects: Live Work Villa, Villa Hush Hush, Wuxi Taihu Show Theatre, Puzzle Ball Theatre, Hyper Tower and anther. В основі архітектурних рішень: проста геометрія (кільце-тор, спіраль, циліндр тощо), гра кольором та підсвічуванням; досягнення ефекту декоративності форми за рахунок індивідуальності рішень навісних стінових конструкцій (наприклад, імітація малюнків китайських художників); самобутнє формоутворення (від природних форм шляхом їх трансформації до традиційних форм та символом у сучасному технологічному виконанні); як правило, оболонка зібрана з елементів, що створюють декоративну поверхню (декоративні решітки) і символізм кольору [9].

Норман Р. Фостер: Головний офіс компанії Swiss Re у Лондоні (2003), Хмарочос у Сінгапурі

(2007), Башта Херста у Нью Йорку (2006), павільйон Mobility (Мобільність), ЕКСПО 2020.

Вигадливі геометричні форми, інноваційність, функціональність, енергоефективність, техніцизм та раціоналізм рішень. У павільйоні Mobility ідея мобільності втілена як ілюзія обертання, виконана індустриально, машинна міць і стриманість, формула мобільності переведена у пластичний мотив, скульптуру [10].

Тенденції української сучасної архітектури на прикладах харківських архітекторів.

Багаторівневий паркінг в саду ім. Т.Г. Шевченка у м. Харкові, за адресою вул. Римарська, 23в (2018–2020), арх. бюро «Найс-проект».

Будівництво багаторівневого паркінгу у центрі Харкова завершили влітку 2020-го, але відкрили лише за рік. Семиповерхова будівля розрахована на 200 паркомісць, ще 70 є на прилеглий території. Перший поверх обладнано для власників транспортних засобів маломобільних груп населення. Планування чітке та зрозуміле: по периметру стоять машини, а всередині по центру – спіралеподібний підйом та спуск. Завданням архітекторів було показати, що архітектура – це не лише форма, матеріали, а й функція – частина міської інфраструктури.

Ave Plaza у м. Харкові, за адресою вул. Сумська (2003–2011), арх. Drozdov & Partners.

Будівля торгового центру замикає у червоних лініях історичний квартал і є перехідником між двома масштабами, що склалися у цьому місці. Ave Plaza вписано в контекст: продумано масштаб. Торговий центр не виглядає величезним або громіздким: він стоїть на розі кварталу, розгорнутий високою частиною до вищих будівель і знижується у бік нижчої історичної забудови. Вікна на фасаді добре розміщені. Оздоблення стін бежевим каменем з вузькими вікнами класно грає на контрасті з масштабним склінням і перетинається з обробкою історичних будинків, що стоять поруч [11].

Проект фізкультурно-оздоровчої споруди «Льодова арена» в парку Машинобудівників м. Харкова, 2021–2022 рр., ТОВ «Інститут Харків-проект» [12].

Сучасний багатофункціональний спортивний комплекс для проведення змагань з хокею, баскетболу, волейболу, шорт-треку, фігурного катання, дзюдо, боксу тощо. Але при цьому комплекс повинен дати можливість для занять спортом звичайним харків'янам.

«Це не повинна бути арена виключно для професіоналів. Я хочу, щоб харків'яни приходили сюди і мали масу можливостей для занять різними видами спорту. Це має бути сімейне спортивне дозвілля: пограти в баскетбол, позайматися в

тренажерному залі, поплавати в басейні. Все це разом узятє не просто формує спортивний імідж Харкова, але, що найголовніше, – популяризує здоровий спосіб життя», – сказав мер Харкова Ігор Терехов на презентації проекту, яка відбулась в парку. Також у спорткомплексі можна буде проводити культурно-масові заходи – виставки, концерти. Арена розрахована приблизно на 3 тис. глядачів. Архітектура споруди демонструє ознаки сучасності, відповідає модерністському руху і продовжує традиції харківської архітектурної школи що сформувалася у другій половині ХХ століття.

Зазначимо, що проєкт «Льодова арена» був поданий на участь у програмі Президента України «Україна – чемпіон». Будівництво комплексу планується здійснити за рахунок коштів цієї програми, а також бюджету міської територіальної громади Харкова.

Обговорення

Отже, говорячи про архітектуру ХХІ століття, ми бачимо на прикладах майстрів світової архітектури, що раціоналістичні риси в ній, як і в минулому ХХ столітті, провідні, це, наприклад:

- виразні можливості матеріалів, при цьому прийоми імітації матеріалів також застосовуються, часто використовують перфорацію для візуального взаємозв'язку кількох архітектурних шарів;

- світло має у сучасній архітектурі ключове значення, сучасні архітектори застосовують гру світла та відображень, гру світлотіні;

- геометрія, чистота форм, як і раніше, є провідними у формоутворенні, має місце гра геометричними об'єктами;

- зміна функції стіни, їй відводиться роль навісного фасаду, роль якого часто полягає у вираженні семантики або функції будівлі, часто вона перетворюється на зображення, інформаційний декор;

- колір також бере участь у формоутворенні, він може бути композиційним засобом або виражати символіку об'єкта, допомагати будівлі мімікувати в навколишнє середовище, уподібнюватися до неї;

- часто сучасні архітектори застосовують ефект віддзеркалення довкілля;

- перед архітекторами, як і на початку ХХ століття, стоїть завдання передачі руху та часу;

- часто будівля стає скульптурою для зовнішнього огляду та милування сучасними технічними досягненнями.

Архітектура ХХІ століття поєднує принципи сучасної модерністської архітектури та традиції локальних архітектурних шкіл.

Але поряд з «виразними» прийомами в архітектурі сучасних майстрів є місце і «зображувальним» можливостям, які дуже сучасно і

професійно беруть участь у формоутворенні, наприклад:

- як і в архітектурі модерну (ар-нуво) форма плану будівлі часто приймає вигляд біонічних утворень і виглядає дуже декоративно;

- як і в бароко часто сучасні архітектори створюють звивисті сходи, що прикрашають інтер'єри споруд;

- як і в модернізмі функція стіни змінюється, вона перетворюється на зображення, інформаційний декор, що стає контрастом до старих будівель;

- гра світла, як ми побачили вище використовується архітекторами дуже винахідливо, створюючи в інтер'єрах ефект декоративної поверхні;

- інколи архітектори досягають ефекту декоративності форми за рахунок індивідуальності рішень навісних стінових конструкцій (наприклад, імітацією малюнків китайських художників);

- декоративна поверхня досить часто складається «грою» модерністичних метроритмічних решіток.

Висновки

Архітектура ХХІ століття має надсучасні можливості в утворенні складних форм, втіленні технологічних і конструктивних рішень, але ставлячи собі мету бути зрозумілою і прийнятною для кінцевих споживачів – людей, вона оперує виразними можливостями, йдучи в майбутнє і образотворчими – знаходячи особливу мову, що поєднує її з минулим. Цікавим залишається питання чи є в сучасній архітектурі місце декору як складової системи формоутворення.

Література

1. Крейзер І.І. Зміна ролі декору в архітектурі на зламі ХІХ–ХХ-го століть / Крейзер І.І. // Науковий вісник будівництва. – 2019. – Т.1. – №2(96). – С. 76–80.
2. Макаров К.А. Декоративность как форма выражения красоты : Дис....канд. филос. наук / Макаров К.А. – М., 1966. – 249 с.
3. Фремington К. Современная архитектура: Критический взгляд на историю развития / Пер. с англ. А.Е. Дубченко; Под ред. В.Л. Хайта. – М. : Стройиздат, 1990. – 535 с.
4. Иконников А.В. Архитектура США / Иконников А.В. // Издательство: Искусство, 1979. – 200 с.
5. Шукурова А.Н. Архитектура Запада и мир искусства ХХ в. / Шукурова А.Н. – М. : Стройиздат, 1990. – 318 с.
6. Бэнэм Р. Взгляд на современную архитектуру: Эпоха мастеров / Бэнэм Р. – М. : Стройиздат, 1980. – 172 с.
7. Шило О.В. Неоренесанс – композиційні особливості і роль декора в архітектурі Харкова кінця ХІХ – початку ХХ століть / Шило О.В., Дзюбенко П.О., Пянида Ю.Б., Селищева І.І. // Науковий вісник будівництва : зб. наук. пр. – 2021. – Т. 104. – № 2. – С. 127–132. URL: <https://vestnik-construction.com.ua/uk/2020/4-102-2020.html>
8. Арт-центр в Гонконге от Herzog & Meuron / Elledcoration [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.elledecoration.ru/news/architecture/art-centr-v-gonkonge-ot-herzog-de-meuron-id6792921/>

9. SCA. Steven Chilton Architects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sca.design/>

10. Григорій Ревзін об ЕКСПО 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archi.ru/world/95260/grigorii-revzin-ob-ekspo--evropa>

11. Дроздов і партнери [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drozdov-partners.com/projects/ave-plaza/>

12. ТОВ «Інститут Харківпроект» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivproject.com/>

References

1. Kreizer, I.I. (2019). Changing the role of decor in architecture on the evils of the 19th–20th century. *Scientific Bulletin of Civil Engineering*, 1, 2(96), 76–80. [in Ukrainian]
2. Makarov, K.A. (1966). *Decorativeness as a form of expression of beauty*. PhD Thesis. Moscow. [in Russian]
3. Frampton, K. (1990). *Modern architecture: A critical look at the history of development*. Moscow, Stroyizdat. [in Russian]
4. Ikonnikov, A.V. (1979). *US architecture*. Publisher: Art. [in Russian]
5. Shukurova, A.N. (1990). *Architecture of the West and the world of art of the twentieth century*. Moscow, Stroyizdat. [in Russian]
6. Benham, R. (1980). *A look at modern architecture: The era of masters*. Moscow, Stroyizdat. [in Russian]
7. Shilo, O.V., Dzyubenko, P.O., Pyanida, Yu.B., Selishcheva, I.I. (2021). Neo-Renaissance – compositional features and the

role of decor in the architecture of Kharkiv in the late 19th century – the beginning of the 20th century. *Scientific Bulletin of Civil Engineering*, 104(2), 127–132. URL: <https://vestnik-construction.com.ua/uk/2020/4-102-2020.html> [in Ukrainian]

8. Art Center in Hong Kong from Herzog & Meuron. URL: <https://www.elledecoration.ru/news/architecture/art-centr-v-gonkonge-ot-herzog-de-meuron-id6792921/>

9. SCA. Steven Chilton Architects. URL: <https://www.sca.design/>

10. Grigory Revzin about EXPO 2020. URL: <https://archi.ru/world/95260/grigorii-revzin-ob-ekspo--evropa> [in Russian]

11. Drozdov and partners. URL: <https://drozdov-partners.com/projects/ave-plaza/>

12. TOV "Institute Kharkivproekt". URL: <http://kharkivproject.com/>

Рецензент: д-р архітектури, професор, завідувач кафедри містобудування І.В. Древаль, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна.

Автор: КРЕЙЗЕР Ірина Ігорівна
кандидат архітектури, доцент кафедри основ архітектурного проектування
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
E-mail – Iryna.Kreizer@kname.edu.ua
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2112-7353>

IMAGINARY OR EXPRESSIVE: XXI CENTURY ARCHITECTURE IN THE WORKS OF EXCELLENT MASTERS

I. Kreizer

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

The article deals with the theme of the interaction of "expressiveness" and "pictoriality" in the work of the masters of architecture of the XXI century. Architects' methods of work with such concepts as "imagery" and "expressiveness" became the cornerstone in understanding the concept of "modern" in the late nineteenth and early twentieth centuries. The architecture of the twentieth century in the leading countries of Europe, the USA, then the USSR, trying to keep pace with scientific discoveries and technical capabilities, created a number of rationalist avant-garde trends, which later merged into modernism (international style), gradually abandoning decor and imagery in buildings. The architects of the late 19th and early 20th centuries urged to look for means of forming a new architecture without decor and ornaments. The architecture of rationalism, and then modernism, abandoned figurativeness in an effort to express the content of modernity. This approach has led to both practical and theoretical problems. Architecture as an art form began to "speak" with the user in a different language, instead of historically proven decorative and pictorial techniques, its language became an expression of abstract forms and dynamic solutions. Looking at the works of outstanding contemporary masters, the question arises what means and techniques they use in the process of creating architectural objects and whether there is a place for decor in their work. Whether decor in the architecture of the 21st century has lost its function as an informative and visual means, whether it has become an expressive component of the architectural form is a question that will be considered in the article using the examples of famous world-class architects, and the works of Ukrainian architects will also be involved. The article also discusses modern methods of work of architects with the form.

Keywords: architecture of modernism, architectural decor, language of architecture, function, architectural form, rationalism.